

JAN DUNS SCOTUS

Jsou obecniny něčím v realitě?

Quaestiones in libros Metaphysicorum, lib. VII, q. 18.

[I. Poznámky k Platónovu názoru na ontologický status obecnin]

Při pojednávání této otázky se můžeme nejprve vymežit proti pozici Platóna, který (alespoň podle Aristotela) postuloval ideje [za prvé] kvůli formální entitě věcí [...], [za druhé] kvůli vědě, která je pouze o nutném, kdežto zdejší jednotliviny jsou pomíjivé, a také [za třetí] kvůli [vysvětlení] vzniku, neboť partikulární příčina nestačí.

Nakolik toto mínění postuluje ideje jako jakési substance, oddělené od pohybu a od nahodilých akcidentů a neobsahující nic jiného než specifickou přirozenost tak dokonalou, jak jen dokonalá může být, a snad ještě nutné specifické atributy (jinak by o ní nemohla být žádná věda), nedá se dost dobře vyvrátit, neboť se nezdá, že by nějak odporovalo povaze absolutní entity, aby taková jednotlivina měla takovouto přirozenost. Ani Aristotelés to nevyvrací absolutně, nýbrž argumentuje proti této pozici na konci 10. knihy [Metafyziky] pouze nakolik se o takových substancích tvrdí, že jsou neporušitelné. Zde v 7. knize se však nedokazuje nemožnost [idejí], ale [pouze] jejich nenutnost. Protože totiž filosof nemá předpokládat nic nezjevného bez nutnosti, argumentuje Aristotelés proti idejím, že nejsou nutné na základě těch důvodů, kvůli kterým byly zavedeny, a proto nemají být naprosto zaváděny. [...]

Avšak pokud by snad někdo navíc tvrdil, že takováto idea je formálně obecninou, takže se ztotožňujícím způsobem predikuje o této pomíjivé [jednotlivině] predikací typu „toto je toto“, je ihned zřejmé, že obsahuje spor, aby numericky totéž bylo kviditou vícera různých [jednotlivin] a přece bylo mimo ně (jinak by totiž nebylo neporušitelné).

[II. Řešení otázky]

Pro řešení této otázky je nejprve třeba rozlišit různé významy termínu „obecné“. Bere se totiž, nebo se aspoň může brát, v trojím smyslu:

[1.] Někdy se výraz „obecné“ používá pro druhou intenci, což je jakýsi pomyslný vztah něčeho predikovatelného k tomu, o čem je to predikovatelné. Tento vztah vzatý konkrétně se označuje termínem „obecné“, vzatý abstraktně pak termínem „obecnost“.

[2.] V jiném smyslu se výraz „obecné“ používá pro to, co od této intence přijímá denominaci. To je nějaká věc první intence, neboť druhé intence se aplikují na první.

A takto se „obecné“ může chápat dvojím způsobem: buď [2a] jako označení toho, co je touto intencí [obecnosti] denominováno jako její jakoby vzdálený subjekt, anebo [2b] jako [subjekt] blízký.

Prvním způsobem se nazývá „obecnou“ přirozenost vzatá absolutně, neboť není o sobě individuální, a tudíž jí o sobě neodporuje, být vypovídána o mnohých. Druhým způsobem je obecné pouze to, co je *aktuálně* nevyomezené, takže numericky jeden inteligibilní [předmět] je vypovídatelný o každém supozitu; a toto je završená obecnina.

Na první z uvedených způsobů chápání [termínu „obecné“] lze vztáhnout druhou pozici [totiž že obecné je něco v intelektu] – neboť ono vztažení, v němž spočívá ona druhá intence, se týká pouze předmětu, nakolik je ve vztahujícím rozumu. Na druhý způsob chápání lze vztáhnout první pozici [totiž že obecné je v realitě], protože [reálná] přirozenost není o sobě individuální.

[...]

[A. K první alternativě – zda je obecné něco v rozumu]

O onom třetím způsobu chápání termínu „obecné“ zbývá ukázat za prvé, zda je to něco v rozumu. Zde zavádím distinkci: neboť v rozumu může být něco objektivně (v tomto smyslu teď mluvíme o „bytí v“) dvojím způsobem – totiž buď habituálně, nebo aktuálně, tj. buď v prvním aktu, anebo ve druhém aktu. [...]

Na otázku tedy, pokud jde o tuto alternativu, říkám, že obecné ve třetím smyslu není nutně v rozumu druhým způsobem [tj. aktuálně], takže by toto bytí bylo pro ně nutné – to dokazují argumenty proti druhé pozici. Je však nutně v rozumu prvním způsobem, takže bez toho, aby předmětu náleželo v rozumu toto bytí v něm není obecnost. [...]

Co je však příčinou této nevynezenosti, již je předmět, mající bytí v prvním aktu v rozumu, završenou obecninou? Odpovídám, že ne pouze samotná věc, protože jí samé o sobě taková nevynezenost nenáleží, jak dokazuje první argument. Ani trpný rozum, protože ten přijímá pouze natolik nevynezeně, nakolik je nevynezenost schopen způsobit jeho předmět. [...] Jestliže tudíž sami v sobě zakoušíme, že je v nás nějaký rozum, v němž se nachází obecnost, tj. v němž je něco, díky čemuž je předmět přítomný jakožto obecný, je nutné, aby tu byl nějaký aktivní [princip], který to působí. A to ne vně, jak jsme dokázali, tedy uvnitř. Činný rozum společně s přirozeností, která je sama ze sebe nevynezená po určité stránce, je tedy úplnou příčinou [objektivního bytí] předmětu v trpném rozumu v prvním aktu, a to v jeho završené nevynezenosti obecniny. A není jiná příčina toho, že činný rozum společně s přirozeností působí takovéto bytí předmětu, než to, že je to prostě taková mohutnost – to je podobné, jako [ptát se] „proč teplé ohřívá“. Přirozenost je tedy ve vzdálené potenci k vymezení singularitou i univerzalitou; a tak jako jí její příčina spojuje se singularitou, tak jí činný rozum ve spojení s věcí působící [na trpný rozum] spojuje s univerzalitou.

[B. Ke druhé alternativě – zda je obecné něco v realitě]

K druhé alternativě, kterou otázka nabízí, totiž zda je [obecné] něco v realitě, odpovídám: být v rozumu prvním nebo druhým způsobem není nic jiného, než mít pomyslný vztah k rozumu. Avšak to, co je ve skutečnosti, zajisté připouští takový vztah. To, co je obecné, je tudíž v realitě.

To se potvrzuje: jinak bychom majíce nějaké vědění o obecninách nic nevěděli o reálných věcech, ale pouze o našich pojmech [...]. Obecné tedy může být v realitě – v tom smyslu, že je to tatáž přirozenost, která je v [reálné] existenci díky gradu singularity vymezená a v rozumu (tj. nakolik má vztah k rozumu jako poznané k poznávajícímu) nevynezená. Takže stejně jako se toto dvojí bytí vyskytuje v téže přirozenosti zároveň, platí totéž i o zmíněné vymezenosti a nevynezenosti. A z toho je zřejmé, že není nutné, aby to, co je obecné, bylo v realitě (tak, jako je nutné, aby to bylo v rozumu), ale pouze možné.